

Nuoret estradille

#2

**Rohkeutta
ja vastuuta**

**Miksi kerroin
tarinani mediassa?**

**KUVAKIN VOI
valehdella**

Viisi vinkkiä:
Mieti näitä ennen kuin julkaiset

**NÄKÖKULMIA
julkaisemisen
etiikkaan**

Nuoret estradille #2

Julkaise rohkeasti ja vastuullisesti

TEKSTI Outi Laine, Maija Puska, Hanna Romppainen

Tarinat somesankareista ja eeppisistä epäonnistumisista ovat kiinnostavia. Yksi video YouTubessa voi tehdä kissastasi kansainvälisen julkkiksen ja mauton vitsi Twitterissä viedä työpaikkasi. Oman kuvan, ajatuksen tai tarinan julkaiseminen voi mietityttää: Mitä muut tästä ajattelevat? Millaisen kuvan itsesi haluan antaa?

Media on vaikuttamisen väline hyvässä ja pahassa. Nuorisotyöntekijät ja aikuiset ylipäänsä voivat herättää keskustelua epäkohdista, lisätä tietoisuutta tärkeistä asioista, antaa arvokasta vertaistukea ja toimia hyvinä esikuvina.

Julkisuuteen kannattaa suhtautua uteli-aalla, rohkealla ja kokeilevalla asenteella. Vastuullisia mediataitoja voi harjoitella, eikä mokaaminen tarkoita maailmanloppua.

Nuoret estradille #2 Rohkeutta ja vastuuta -materiaali valottaa henkilöjuttujen avulla julkaisemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. **Ensimmäisessä osassa** tubettaja, omasta elämästään mediassa avoimesti puhuva sekä lehtijuttua tekevä nuori kertovat, millaista uskaltamista julkaiseminen ja julkisuus heiltä vaatii. **Toisessa osassa** puhutaan vastuusta ja luotettavuudesta. Miksi trolli trollaa ja miten siihen pitäisi suhtautua? Mikä on järkevää verkkokomentointia? Mitä asioita kannatta miettiä ennen julkaisemista? **Kolmannessa osassa** kurkistamme, millaisia eettisiä kysymyksiä toimituksissa pohditaan.

Rohkeutta ja vastuuta -materiaali antaa työkaluja pohtia julkaisemista, mediaa ja julkisuutta erityisesti osana nuorisotyötä. Toivomme, että tämän materiaalin avulla suhde mediatuottamiseen voisi tulla rohkeammaksi, tiedostavammaksi ja vastuullisemmaksi.

Materiaali on osa Tampereen yliopiston, Aikakausmedian ja Sanomalehtien Liiton kolmivuotista Nuoret estradille -yhteishanketta. Hanke pureutuu nuorten monilukutaitohaasteisiin, tutkii ja kehittää mediapedagogisia malleja mediakasvatukseen, sekä tuottaa ja julkaisee oppimateriaalia nuorisotyöhön.

Nuoret estradille #2

TOIMITTANEET

Outi Laine
Maija Puska
Hanna Romppainen

TEKSTIT JA TEHTÄVÄT

Outi Laine
Anna-Sofia Nieminen
Maija Puska
Hanna Romppainen
Mari Uusivirta

KUVITUS JA TAITTO

Outi Laine

JULKAISIJAT

Aikakausmedia / Aikakauslehti opinnoissa -toiminta
Sanomalehtien Liitto / Sanomalehti opetuksessa -toiminta

JULKAISUVUOSI

2017

Oppimateriaalin julkaisua on tukenut Koneen Säätiö.
Materiaali on osa Tampereen yliopiston Nuoret estradille -tutkimushanketta.

Sisältö

Julkaise rohkeasti ja vastuullisesti	1
USKALTAISINKO?	5
Miksi kertoisin tarinani mediassa?	6
Eka lehtijuttu vahvisti itseluottamusta	7
“Haluan näyttää myös huonot päivät”	8
Pohdittavaa ja vinkkejä	9
LUOTETTAVASTI JA VASTUULLISESTI	11
Trolli kaipaa reaktiota	12
Oivaltava juttu saa kiinnostavia kommentteja	13
Mieti näitä, ennen kuin julkaiset	14
Pohdittavaa ja vinkkejä	15
ETIIKKA TOIMITTAJAN ARJESSA	17
Tarkista, tarkista, tarkista	18
Toimittajan ja haastateltavan oikeudet	19
Kuvakin voi valehdella	20
Yksikään kuva ei saa mennä lehteen vahingossa	21
Kuvaa paljon, julkaise harkitusti	21
Toimittajan on tärkeää olla tasapuolinen	22
Kymmenen poimintaa journalistin ohjeista	23
Pohdittavaa ja vinkkejä	24

Uskaltaisinko?

**// En yritä luoda kiiltokuva-
maista profiilia. Haluan
näyttää videoillani myös
huonoja päiviä.**

Tubettaja Mansikkka

Miltä oman tarinan kertominen julkisesti
tuntuu? Mitä kaikkea julkaiseminen tarkoittaa?
Olenko minä tällaisena tarpeeksi kiinnostava?

Nyt pohditaan uskaltamista. Kuka vain voi
periaatteessa julkaista sosiaalisessa mediassa
melkein mitä vain, mutta aina se ei ole helppoa.
Somejulkaisemiseen voi liittyä paineita ja
riittämättömyyden tunteita. Silti jokaisella
nuorella on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi
omalla tavallaan ja omilla ehdoillaan.

Miksi kertoisin tarinani mediassa?

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen

Armin Kellomäki puhuu elämästään
avoimesti, koska haluaa lisätä tietoa
transsukupuolisuudesta.

Lukion ensimmäistä luokkaa käyvä **Armin Kellomäki** on transsukupuolinen, ja lokakuussa hän puhui asiasta *Yle Kioskin* videolla. Se oli ensimmäinen kerta, kun hän kertoi sukupuoli-identiteetistään valtakunnallisessa mediassa, mutta esimerkiksi kaverit ovat tienneet siitä jo pitkään.

“Olen aina halunnut olla asiasta mahdollisimman avoin, koska tiedän, että kaikilla ei ole mahdollisuutta avoimuuteen”, Kellomäki sanoo.

Hän ajattelee, että hänen on turvallista kertoa transsukupuolisuudesta, koska perhe, suku ja ystävät tukevat häntä. Kaikilla näin ei ole. Kellomäki haluaa puhua, jotta ihmiset saisivat enemmän tietoa. Hän haluaa välittää positiivista viestiä.

“Minusta on ikävää, että usein transsukupuoliset halutaan näyttää jotenkin erikoisina. Videolla tein ihan tavallisia juttuja.”

Kellomäki päätyi kertomaan tarinansa nimenomaan *Yle Kioskin* videolle, koska hänen äitinsä tuntee *Yle Kioskin* toimittajan **Rakel Liekin**. Liekki ehdotti videon tekemistä ja toivoi, että myös Kellomäen vanhemmat kertoisivat ajatuksiaan. Videon otsikoksi valikoitui *Kun lapsemme tuli kaapista*.

“Vanhemmat ovat minulle läheisiä, eikä heillä ole koskaan ollut mitään ongelmaa sukupuoleni kanssa. Vanhempien osallistuminen ei huolettanut minua”, Kellomäki kertoo.

Hän ei myöskään jännittänyt haastattelutilannetta. Kysymyksiä esittänyt Liekki oli Kellomäelle entuudestaan tuttu. Niin Liekki kuin toimittajana työskentelevä äiti tekivät selväksi, että kaikkiin kysymyksiin ei tarvitse vastata, jos ei halua.

Läheiset ja puolittut ovat antaneet videosta paljon myönteistä palautetta. Kellomäki ei ole lukiossa kertonut transsukupuolisuudestaan, vaan on vain sanonut olevansa poika. Videon jälkeen jotkut luokkakaverit ovat laittaneet viestiä, että onpa hienoa. Negatiivisia kommentteja hän ei ole nähnyt edes videon perässä olevassa kommenttiosiossa.

“Sitä paitsi minulle olisi ollut ihan sama, jos joku olisi suuttunut internetissä. Jos ihminen ei ole ikinä tavannut minua, hänen mielipiteensä eivät ole kauhean tärkeitä.”

Kellomäkeä kiinnostaa poliittinen ura. Hän haluaa vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin, ja video on osaltaan avannut tietä tilanteisiin, joissa pääsee osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kellomäki on videon julkaisun jälkeen esimerkiksi puhunut *Feministisen foorumin* paneelissa.

Hän kokee, että vähemmistöjen edustajat ajattelevat asioista usein aika ehdottomasti. Jos on jostakin eri mieltä kuin valtaosa vähem-

mistöön kuuluvista, muut katsovat helposti kiero. Silti Kellomäki haluaa rohkaista kaikkia puhumaan tärkeäksi kokemistaan asioista, jos se vain on turvallista ilman uhkaa esimerkiksi väkivallasta.

“Sinulla on yhtä iso oikeus sanoa omat mielipiteesi kuin kenellä tahansa muulla.”

“Sinulla on yhtä iso oikeus sanoa omat mielipiteesi kuin kenellä tahansa muulla.”

Eka lehtijuttu vahvisti itseluottamusta

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen

Kirjoittaessaan juttua Helsingin Sanomiin liris Laisi oppi, että editointi vaatii toimittajalta tiukkuutta ja keskustelukykyä.

Kiinnostavaa, jännittävää ja hauskaa, mutta myös raskasta. **liris Laisi** kirjoitti ensimmäisen journalistisen juttunsa 16-vuotiaana lukiolaisena, ja projekti herätti monenlaisia tunteita.

“Omien ajatusten selventely, muistiinpanojen tekeminen ja omaa näkökulmaa tukvien asioiden etsiminen verkosta oli tosi hauskaa.”

Juttu tarkasteli kriittisesti Israelin ja Palestiinan välisen konfliktin uutisointia. Laisi kirjoitti sen *Nuorten ääni* -toimituksessa, jossa nuoret tekevät lehtitekstejä, blogikirjoituksia ja videoita ohjaajien opastuksella. Juttu julkaistiin *Helsingin Sanomien* verkkolehdessä.

Laisi kertoo, että jutusta käytiin Helsingin Sanomien toimituksen kanssa pitkään keskustelua. Häntä kehoitettiin tekemään juttuun muutoksia, ennen kuin se voitaisiin julkaista. Helsingin Sanomista saatu palaute tuntui välillä raskaalta ja perustelemattomalta. Kaiken kaikkiaan editoinnista oli kuitenkin hyötyä.

“Jutusta tuli lopulta terävämpi, parempi ja pidempi.”

Laisi myös sanoo, että olisi voinut itse käydä aikuismaisempaa keskustelua. Toisaalta toimittajan ei hänen mielestään pidä antaa

liikaa periksi.

“Välillä tuntui, että koko jutun pointti olisi voinut lakaistua maton alle, jos en olisi ollut niin tiukka asian suhteen.”

Jutun aiheen valintaan vaikutti se, että Laisi on asunut muutaman vuoden palestiinalaisalueella Itä-Jerusalemmissa. Kun hän yhdeksännen luokan jälkeen muutti Suomeen, hänestä tuntui, että Israelin ja Palestiinan välisestä konfliktista uutisoitiin vinksata-neella tavalla.

Paljon raportoitiin yksittäisistä iskuista ja Israelin valtion näkökulmasta, eikä kerrottu niinkään iskujen syistä. Se ärsytti Laisia. Hän halusi muutosta asiaan, ja siksi hän päätti kirjoittaa median toimintaa kritisovan jutun.

Laisi sai asialleen tukea ulkoministeriössä työskentelevältä äidiltään ja Nuorten ääni -toimituksen ohjaajalta. Se helpotti esimerkiksi haastateltavien valintaa: äidin työn takia monen mahdollisen haastateltavan nimi oli tuttu, ja ohjaaja auttoi tutkimaan heidän taustojaan.

Toki haastateltavien valintaan vaikutti moni muukin asia.

“Halusin, että jutussa on nais- ja miesasiantuntijoita”, Laisi kertoo.

Itse haastattelutilanteet tuntuivat hänestä aika helpoilta, sillä hän kokee tulevaisuutta hyvin

toimeen ihmisten kanssa. Vaikeuksia sen sijaan tuotti runsas materiaali. Miten poimia tärkeimmät pointit, kun haastattelunauhaa on paljon?

Kun juttu sitten julkaistiin, se oli samaan aikaan ihanaa ja ristiriitaista. Jutun piti mennä alun perin myös printtilehteen, mutta se julkaistiinkin vain verkossa. Se oli pieni pettymys.

Jutusta tuli kuitenkin hyvää palautetta esimerkiksi äidin kollegoilta, haastateltavilta ja opettajilta, eikä kukaan kritisoinut Laisia jutun kommenttiosiossa.

Lopputulos tuntui kaiken vaivan arvoiselta. Projekti vahvisti Laisin itseluottamusta. Hän myös toivoo, että lukijat saivat uutta ajateltavaa.

Jutusta tuli lopulta terävämpi, parempi ja pidempi.

Linkki liriksen juttuun:
www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002898807.html

“Haluan näyttää myös huonot päivät”

TEKSTI Mari Uusivirta

Maiju Voutilainen eli Mansikkka ajattelee, että vastuullinen videobloggaaja näyttää myös elämän kurjat puolet.

Videobloggaaja Mansikkkan eli **Maiju Voutilaisen** YouTube-kanavalla elämä ei ole pelkkää hattaraa ja unelmaa.

“Minulle on tosi tärkeää, etten yritä luoda täydellistä ja kiiltokuvamaista profilia. Haluan näyttää videoillani tunteita ja myös huonoja päiviä ja ajatuksia”, 20-vuotias Voutilainen sanoo.

Hänen mielestään monilla on vääristynyt kuva siitä, että julkisuuden ihmisten elämä on jotenkin hienompaa kuin muiden. Siksi Voutilainen on videoillaan puhunut muun muassa masennuksesta ja vanhempiensa avioerosta.

Aluksi videoblogien tekeminen oli Voutilaiselle vain huoletonta kuulumisten kertomista, mutta nykyään hän haluaa vaikuttaa ihmisten ajatuksiin. Kun hän kertoi seuraajilleen masennuksesta, hän huomasi saamastaan palautteesta, että videolla oli merkitystä. *Mielenterveyden keskusliitto* nimesi hänet vastikään vuoden 2017 Hyvän mielen lähettilääksi.

“Yritän kovasti poistaa mielenterveysongelmien leimaa. Toivon, että näistä asioista aletaan puhua yhä enemmän”, Voutilainen sanoo. Toinen ajatus, jota hän haluaa videoillaan viestittää, on itsevarmuus.

“Haluan levittää ajattelutapaa, että kaikki saavat olla sellaisia kuin haluavat.”

Helmikuussa 2016 Voutilaisesta tuli video-

blogiverkosto *Töttöröön* jäsen, ja siitä lähtien videoblogi ja siihen liittyvät esiintymiskeikat ovat olleet hänen päivätyönsä.

Voutilaisen seuraajat ovat enimmäkseen 13–24-vuotiaita tyttöjä, ja heitä on paljon. Voutilainen pitää videoita ja esimerkiksi *Snapchat*-sisältöä tehdessään mielessään, että hänen tekemisillään on vaikutusta. Tärkeimpänä vastuullisen vloggaamisen ohjenuorana Voutilainen pitää maalaisjärkeä, ihan vain sisällön järjestyksen punnitsemista. Vaikka hän esimerkiksi saattaa käyttää alkoholia videoillaan, hän ei rohkaise seuraajiaan päihteiden käyttöön.

“Kun teen videoita, mietin, millaisia vaikutuksia niillä voi olla. En kuitenkaan ajattele, että olen yksittäisen seuraajan tekemisistä vastuussa.”

Aitous ja rehellisyys ovat Voutilaisen mukaan hyvän videoblogin merkkejä. Jos ihminen tekee sitä, mistä pitää, se näkyy myös videoissa.

Omaa vloggaajaääntään Voutilainen kuvaa kaverilliseksi ja jutustelevaksi. Hän haluaa, että ihmiset voivat esimerkiksi kertoa hänelle omista huolistaan. Koska suosio on niin suurta, kaikkiin viesteihin on mahdotonta vastata. Voutilainen lukee kuitenkin kaikki saamansa viestit. Jaksamisessa autta-

vat ystävät, muiden videobloggaajien tuki ja offline-päivät.

“On raskasta olla koko ajan online. On tärkeää ottaa vapaapäiviä ja vaikka sulkea kaikki somet ja olla läheisten kanssa.”

Haluan levittää ajattelutapaa, että kaikki saavat olla sellaisia kuin haluavat.

..... Pohdi

Armin Kellomäki kertoo, että vieraiden ihmisten mielipiteet eivät ole hänelle tärkeitä. Miten itse suhtaudut nettikommentointiin? Onko kommentoinnilla vaikutusta siihen, mitä julkaiset? Vaikuttaako se mielialaasi, itsetuntoosi tai arkeesi?

Iiris Laisi kokee, että omasta tekstistä saatu negatiivinen palaute tuntuu välillä raskaalta ja perusteettomalta. Millaisia kokemuksia sinulla on palautteen saamisesta? Miten reagoit negatiiviseen palautteeseen? Millainen palautteen antaja olet? Minkälaista palautetta omia tekstejään, kuviaan ja videoitaan netissä julkaisevat nuoret mielestäsi kaipaavat?

Maiju Voutilaisen mielestä hyvä videoblogi on aito ja rehellinen. Onko nuorten suosimilla tubettajilla mielestäsi eettistä vastuuta? Minkälaista? Jos itse olisit nuorten ihailema super-julkkis, miten huomioisit nuoret fanisi? Minkä viestin haluaisit välittää sinua ihaileville nuorille?

..... Keskustele ja kokeile nuorten kanssa

1. OMA VALINTA

Paljastakaa ryhmässä vuorotellen, minkä kuvan viimeksi julkaisitte somessa. Käyttikö kuvassa filttareita tai muuta kuvankäsittelyä? Miksi valitsitte julkaistavaksi juuri tuon kuvan? Minkälaisissa tilanteissa otitte kuvan? Mitä halusitte ystäville / seuraajillenne kuvalla kertoa?

2. YHTEINEN SOME-JULKKIS

Luokaa ryhmässä yhteinen fiktiivinen some-julkkishahmo. Jokainen saa osallistua hahmon luomiseen yhdellä kuvalla ja yhdellä sitaatilla tai otsikolla.

Kirjoittakaa ensin ihmiskehon osia (esimerkiksi pää, vasen jalka, oikea käsi) pienille paperilapuille. Jokaiselle ryhmän jäsenelle arvotaan yksi lappu / kehon osa. Hän leikkaa sanomalehdestä tai aikakauslehdestä tuota kehon osaa kuvaavan kuvan ja sitaatin tai otsikon. Kaikki kuvat ja sanat sommitellaan ja liimataan yhteiselle isolle kartongille siten, että hahmosta muodostuu kokonainen ihmisen muotoinen hahmo.

Keksikää lopuksi yhdessä hahmolle sopiva nimimerkki ja kiinnittäkää kartonki seinälle.

Pohtikaa porukalla:

Millainen yhteisen hahmonne julkisuuskuva on?

Minkälaisia postauksia hahmonne julkaisisi somessa eri kanavissa?

Minkälaiset ihmiset seuraisivat teidän hahmoanne somessa?

Mitä somejulkiksen stereotypioita hahmonne edustaa?

Minkälaista positiivista ja negatiivista palautetta hahmonne kohtaisi verkossa?

Mikä hahmossanne on oikeasti uskottavaa ja mikä ei?

3. ÄÄNESTETÄÄN

Tilan yksi seinä on ehdoton ei ja vastakkainen seinä on ehdottomasti kyllä. Aluksi kaikki menevät tilan keskelle eli neutraaliin tilaan. Väitteen esittämisen jälkeen jokainen etsii paikkansa kahden seinän välitä sen perusteella, mitä mieltä asiasta on.

Väitteet:

Hyvä videoblogi on aito ja rehellinen.

On raskasta olla koko ajan online.

Vieraiden ihmisten mielipiteillä ei ole minulle merkitystä.

Jokaisella on oikeus sanoa oma mielipiteensä.

Haluun julkaista ottamiani kuvia verkossa.

Negatiivinen palaute tuntuu raskaalta.

Luotettavasti ja vastuullisesti

// On syytä olla tietoinen internetissä julkaisemisen riskeistä, mutta ei pidä antaa sen lannistaa eikä estää toimimasta.

Pelitutkija Jaakko Stenros

Miksi verkkokomentointi ajautuu usein aidon keskustelun sijasta möyhäämiseen? Mitä trolli tavoittelee? Miten esittää mielipiteensä rakentavasti myös netissä?

Nyt pohdimme vastuullista julkaisemista netissä. Verkkokeskusteluissa nimimerkin turvin on helpompi kiehahtaa kuin oikean ihmisen edessä. Myös netissä on kuitenkin tärkeää hallita hyvät tavat ja kunnioittaa toisia. Empatia on netissäkin hyvää lääketta silloin, kun törmää erilaisuuteen, vastakkaisin mielipiteisiin tai uusiin asioihin.

Trolli kaipaa reaktioita

TEKSTI Mari Uusivirta

Trolli ei leiki yhdessä muiden kanssa, vaan muilla. Trollauksen tarkoituksena on saada toinen hermostumaan.

Kaikki trollaavat joskus, sillä trollauksella voidaan tarkoittaa hyvin erilaisia asioita. Tampereen yliopiston pelitutkija, filosofian tohtori **Jaakko Stenros** kertoo, että termin määrittely on vaikeaa.

“Trollaus voi olla viihdyttävää, jos se ei mene liian syvälle, ja jossain määrin trollaus hyväksytään sosiaalisesti. Samaan aikaan on myös hyvin vahingollista trollausta”, hän sanoo.

Trollausta voisi määritellä vaikka siten, että se on negatiivisia reaktioita herättämään tarkoitettu puheenvuoro verkossa. Sanalla trolli voidaan tarkoittaa sekä viestiä että henkilöä.

Trollauksena voi pitää sekä *Noin viikon uutiset* -uutisparodiaohjelman vitsejä, oman kaverin hännäämistä Facebook-keskustelussa että ahdistelua ja tappouhkausten lähettämistä.

Stenros on väitöskirjassaan käsitellyt trollauksen yhteyttä leikkiin. Usein trollille trollaus voi olla tarkoitus itsessään, kuten tanssi tai jalkapallo, joita tehdään tekemisen itsensä vuoksi.

“Pitää muistaa, että leikkikin voi olla hirveää ja rikkirepivää. Esimerkiksi kissa leikkii hiirellä, vaikka hiiri ei sitä koe leikiksi”, Stenros sanoo.

Näin on trollauksessakin: trolli ei leiki kohteensa kanssa, vaan kohteella. Yleensä

tavoitteena on saada kohde reagoimaan tai menettämään malttinsa.

Trollin kiusanteolla voi kuitenkin olla laajemmat yhteiskunnalliset perusteet ja tavoitteet. Esimerkiksi valtioiden propagandassa trollausta saatetaan käyttää siihen, että pyritään vaientamaan vallanpitäjien mielipiteistä eroavia ajatuksia.

“On hyvä opetella tunnistamaan, mikä on trollausta ja mikä oikeaa keskustelua. Trolli ei keskustele, vaan yrittää hännätä keskustelijaa”, Stenros sanoo.

Se, miten kiusaan kannattaa reagoida, riippuu tapauksesta. Klassinen ohje on, että trollia ei pidä ruokkia. Jos trollin tarkoitus on saada aikaan reaktioita, saattaa tämä kyllästyä, kun kohde ei huomioi yritystä millään tavalla.

Jos päättyy kuitenkin vastaamaan trollaukseen, kannattaa Stenrosin mukaan odottaa hetki ennen vastaamista ja mahdollisuuksien mukaan kysyä neuvoa joltakulta ulkopuoliselta.

“Viilipyttynä pysyminen on harvoin huono strategia.”

Jos trollaus saa suuria mittakaavoja, ei huomiotta jättäminen auta. Silloin tärkeintä on pitää itsestään huolta, mahdollisesti pyytää tukea puolustautumiseen kavereilta tai pitää muutaman päivän tauko internetistä, kunnes pahin kuuhu on ohi. Jos on syytä epäillä rikosta, kannattaa Stenrosin mielestä raportoida asiasta

poliisille. Poliisin on yleensä vaikea puuttua asiaan, mutta ellei kukaan kerro rikoksista, ei niihin koskaan kehitetäkään puuttumiskeinoja.

Pitääkö trolleja sitten pelätä? Stenrosin mielestä jännittäminen ja pelkääminen on normaalia, sillä internet on sekä hieno että kamala paikka.

“On syytä olla tietoinen internetissä julkaisemisen riskeistä, mutta ei pidä antaa sen lannistaa eikä estää toimimasta”, Stenros sanoo.

/// Pitää muistaa, että leikkikin voi olla hirveää ja rikkirepivää. Esimerkiksi kissa leikkii hiirellä, vaikka hiiri ei sitä koe leikiksi.

Oivaltava juttu saa kiinnostavia kommentteja

TEKSTI Mari Uusivirta

Viisi vuotta maakuntalehtien kommenttiosioita siivonnut Timo-Pekka Heima on lukenut tuhansia kommentteja.

Noin joka kymmenes *Alma Median* maakuntalehtien verkkojuttuihin jätetty kommentti poistetaan ennen julkaisua. Ennakkomoderoinnin hoitaa ulkoistettu moderointitiimi, jota johtaa **Timo-Pekka Heima**.

Ennakkomoderointi tarkoittaa sitä, että kommentit käydään läpi ennen julkaisua. Epäasialliset, solvaavat ja lakia rikkovat kommentit poistetaan. Verkkokeskustelua voidaan myös moderoida jälkikäteen.

Heima on viiden vuoden ajan vastannut kommenttien ennakkomoderoinnista *Aamulehdessä* ja muissa *Alma Median* maakuntalehdissä, kuten *Lapin Kansassa*. Hän on lukenut tuhansia ja taas tuhansia verkkolehtien kommenttiosioihin jätettyjä kommentteja. Lisäksi hän on maakuntalehden verkkotoimittajana seurannut sosiaalisessa mediassa käytävää keskustelua. Verkkotoimittajan tehtäviin kuuluu usein myös lehden Facebook-sivujen kommenttien valvontaa.

“Kommenttiosiota moderoidessani pyrin pitämään keskustelun mahdollisimman asiallisella linjalla”, Heima kuvailee tehtäväänsä.

Heiman mukaan suurin osa hyväksytävistä kommentteista ei edistä keskustelua: keskustelijat heittelevät mielipiteitään ilman perustelua ja menevät henkilökohtaisuuksiin.

“Jos aiheesta on jo kirjoitettu paljon, kommentteissa tulee harvemmin mitään uusia näkökulmia esille”, Heima sanoo.

Hyvän keskustelun merkkejä ovat asialisuus ja perustellut argumentit. Jutun aihe vaikuttaa Heiman kokemuksen mukaan keskustelun tasoon. Esimerkiksi rikoksista kertovissa uutisissa kommentit ovat usein asiattomia. Paikallisesta päätöksenteosta kertovat jutut puolestaan herättävät mielenkiintoista keskustelua.

“Pitkä ja ansiokas juttu kerää järkevää keskustelua, sillä kommentoijat näkevät toimittajan vaivannäön”, Heima sanoo.

Monissa toimituksissa pohditaan sitä, mitä verkkokeskustelulla halutaan saavuttaa. Onko tarkoitus herättää mahdollisimman

paljon ääntä vai mahdollisimman laadukasta keskustelua? Jos keskustelun laatua halutaan parantaa, pitää sitä todennäköisesti valvoa tarkemmin.

Esimerkiksi *Yleisradion* uutissivustolla ja *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteessä on kokeiltu kommentointimahdollisuuden rajaamista. Lukijat voivat kommentoida vain niitä juttuja, joihin kommenttiosio on erikseen avattu.

Heiman mukaan toimittajan osallistuminen keskusteluun voi joskus parantaa keskustelun tasoa. Näin on erityisesti silloin, jos toimittaja tietää paljon jutun aiheesta. Mitään yleistä käytäntöä alalla ei asiasta ole, vaan toimittajat osallistuvat keskusteluun oman kiinnostuksen tai lehden linjan mukaan.

Heima pitää kommenttiosioita yhtenä hyvänä vaihtoehtona mielipiteiden ilmaisuun ja siksi tärkeänä sananvapauden kannalta.

“Kynnys kommentin jättämiseen voi olla pienempi kuin omalla nimellä Facebookin kommenttiketjussa”, hän sanoo.

Toimittaja voi saada kommenttiosioista juttuvinkkejä ja ideoita jatkojuttuihin. Esimerkiksi *Aamulehdessä* tehtiin muutama vuosi sitten suosittuja EU-aiheisia juttuja lukijoiden kommentteissa esittämistä kysymyksistä.

” Suurin osa hyväksytävistä kommentteista ei edistä keskustelua: keskustelijat heittelevät mielipiteitään ilman perustelua ja menevät henkilökohtaisuuksiin.

Mieti näitä, ennen kuin julkaiset

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen ja Mari Uusivirta

Ennen kuvien, videoiden ja tekstien julkaisemista kannattaa aina pysähtyä hetkeksi ja miettiä ainakin seuraavia asioita.

1. Ketä olet kuvannut? Ennen kuin julkaiset videon tai kuvan mieti, esiintyykö siinä joku ihminen ja oletko kysynyt häneltä luvan. Jos joku julkaisisi sinusta vastaavaa materiaalia, miltä se tuntuisi? Sitä, kannattaako tai saako videoita tai kuvia julkaista, rajoittaa muun muassa se, loukkaako kuva tai video kohdetta. Erityisesti henkilökohtaisissa tilanteissa otettujen tai epäedustavien kuvien julkaisua kannattaa siis harkita.

2. Missä olet kuvannut? Lain mukaan julkisella paikalla saa kuvata vapaasti, kun taas esimerkiksi toisen kotona tai asuintalon ikkunoista sisään ei saa kuvata ilman lupaa. Laki ei ole ainoa julkaisua rajoittava tekijä. Esimerkiksi koulussa kuvaamista voidaan rajoittaa koulun järjestyssäännöissä, ja oppilailla on velvollisuus noudattaa näitä sääntöjä. Jos oppitunneilla ei saa kuvata, niistä ei myöskään saa julkaista kuvia tai videoita.

3. Haastattelitko reilusti? Jos haastattelet jotakuta, sinun pitää kertoa haastateltavalle, mihin haastattelu on tulossa. Haastateltavalla on myös halutessaan oikeus tarkistaa omat lausumansa ennen julkaisua, jos aikataulu sen suinkin sallii. Toimittajan täytyy myös arvioida, onko esimerkiksi järkyttyneen tai päihtyneen ihmisen haastattelu reilua. *Julkisen sanan*

neuvosto on linjannut, että alle 7-vuotiaiden haastatteluun ja kuvaamiseen pitäisi olla aina huoltajan lupa. 7–14-vuotiaiden haastatteluun ja kuvaamiseen on yleensä hyvä olla lupa huoltajalta, lukuun ottamatta julkisia tilaisuuksia tai tilanteita.

/// Millaisen kuvan tai videon olet julkaisemassa? Esiintyykö siinä joku ihminen? Oletko kysynyt lupaa häneltä? Jos joku julkaisisi sinusta vastaavaa materiaalia, miltä se tuntuisi?

4. Kenen materiaalia julkaiset? Oletko kirjoittanut tai kuvannut materiaali itse? Ellet, onko sinulla tekijän lupaa niiden julkaisemiseen? Jos ei, kannattaa kysyä. Sama koskee myös esimerkiksi videoiden taustalla soivaa musiikkia. Teos voi olla myös esimerkiksi valokuva, piirustus, kirja tai lehtijuttu. Sisältöä levittäessä on hyvän tavan mukaista mainita aina tekijä ja lähde. Juttusi on myös uskottavampi, kun olet merkannut tietojesi alkuperän. Jos olet pelkästään kopioinut ja liittänyt

juttuusi lauseita jostain muusta lähteestä, ei juttua kannata julkaista ollenkaan. Journalistinen juttu on toimittajan itsensä tekemä tai kokoama.

5. Mistä tietosi ovat peräisin? Vaikka olet merkinnyt juttusi lähteet selkeästi, olet silti vastuussa jutun sisällöstä. Oletko tarkistanut tietosi? Pelkkä *Wikipedia* ei riitä journalistisen jutun lähteeksi. Arvioi myös lähteiden luotavuutta. Yleensä tieto kannattaa varmistaa myös toisesta lähteestä. Jos tieto tulee yksittäisen ihmisen selkeästi tunnekuohussa kirjoittamasta sosiaalisen median päivityksestä, voi miettiä, kuinka todenmukainen kuvaus päivitys on tilanteesta.

••••• Pohdi

Pelitutkija Jaakko Stenrosin mukaan on sekä viihdyttävää että äärimmäisen vahingollista trollaamista. Millaista trollaamista sinä olet kohdannut? Tunnistatko trollin helposti? Mitä trollaaja tavoittelee? Miten trollaukseen kannattaa suhtautua?

Alma Median moderointitiimin vetäjän Timo-Pekka Heiman mukaan iso osa hyväksyttävistä kommentteista ei edistä keskustelua. Osallistutko sinä verkkokeskusteluihin? Missä olet kohdannut hyvää nettikeskustelua? Miksi nettikeskustelu ajautuu helposti henkilökohtaisuuksiin? Miten erimielisyydet voisi ratkaista myös netissä rakentavasti?

Erilaisten tekstien, kuvien ja videoiden julkaiseminen on osa arkipäivää. Olemmeko riittävän tietoisia siitä, mitä ei saa julkaista ja missä ei saa kuvata? Muistatko sinä esimerkiksi kuvia tai videoita julkaistessasi tekijänoikeudet?

••••• Keskustele ja kokeile nuorten kanssa

1. DRAAMAA VERKOSTA

Etsikää muutamia kiinnostavia nettikeskusteluja. Harjoituksen kannalta on tärkeää, että keskusteluun osallistujilla olisi erilaisia kiinnostavia rooleja (esimerkiksi *jankkaaja*, *sillanrakentaja* ja *trolli*) ja että keskustelussa olisi jokin konflikti. Tehkää lyhyitä dramatisointeja valitsemienne keskustelujen pohjalta.

Pohtikaa dramatisointien jälkeen: Millaisia rooleja keskusteluun osallistujilla oli? Miksi kukin keskusteluja toimi siten kuin toimi? Kuinka hyvin keskustelu sujui? Kuka tai mikä aiheutti keskustelussa konfliktin? Miten konfliktin olisi voinut välttää?

Dramatisoikaa sama keskustelu uudestaan siten, että konflikti vältetään ja että keskustelu päättyy yhteisymmärrykseen.

2. MIELEENPAINUNEITA NETTIKOHTAAMISIA

Millaisia mieleenpainuneita kohtaamisia somessa tai verkossa teillä on ollut viime aikoina? Kiinnittäkää seinälle kaksi isoa paperia. Jokainen kirjoittaa toiseen niistä yhden hyvän netti-kohtaamisen ja toiseen yhden huonoon. Käykää läpi tilanteet ja pohtikaa, miksi kohtaaminen oli onnistunut tai miksi siitä jäi kurja fiilis. Mikä oli konfliktin tai onnistuneen kohtaamisen taustalla kussakin tilanteessa? Mikä olisi ollut erilaista, jos kohtaaminen olisikin tapahtunut kasvokkain?

3. ÄÄNESTETÄÄN

Tilan yksi seinä on ehdoton ei ja vastakkainen seinä on ehdottomasti kyllä. Aluksi kaikki menevät tilan keskelle eli neutraaliin tilaan. Väitteen esittämisen jälkeen jokainen etsii paikkansa kahden seinän välitä sen perusteella, mitä mieltä asiasta on.

*Loukkaavaa videota ei saa koskaan julkaista.
Kuvaamista julkisilla paikoilla pitäisi rajoittaa enemmän.
Jos toimittaja tulee tekemään juttua nuorisotalolle, hänen tulisi aina kysyä luvat haastatteluun myös huoltajilta.
On ok julkaista toisen ottama hieno kuva somessa.
Kaikki trollaavat joskus.
Trollia ei pidä ruokkia.
En itse ikinä kommentoi nimettömästi netissä.*

Etiikka toimittajan arjessa

**// Taustat pitää tarkistaa
aiheessa kuin aiheessa.**
Toimittaja Johanna Vehkoo

Kuinka totuudenmukaisen kuvan juttu luo
haastateltavasta? Milloin kuva jätetään julkai-
sematta? Millaiseen tietoon sinä luotat?

Nyt tutustutaan eettisiin kysymyksiin
toimitusten arjessa. Toimittajat pohtivat jatku-
vasti sitä, mitä on eettistä julkaista. Huhun
pohjalta ei voi tehdä uutista, eikä lukijaa saa
johtaa harhaan kuvilla. On myös tärkeää
kohdella haastateltavia oikeudenmukaisesti.
Vaikka journalismi pyrkii tasapuolisuuteen,
täysin objektiivinen ei voi kukaan olla.

Tarkista, tarkista, tarkista

TEKSTI Mari Uusivirta

Toimittaja on vastuussa siitä, että jutun tiedot pitävät paikkansa, sanoo toimittaja Johanna Vehkoo.

Jos jokin vaikuttaa liian hyvältä ollakseen totta, se ei yleensä ole totta. Tämän lauseen *Long Play* -journalismisivuston perustaja, toimittaja **Johanna Vehkoo** pitää mielessään aina, kun tekee juttuja. Vehkoo pitää Yleisradiolle *Valheenpaljastaja*-blogia, jossa hän ampuu alas internetissä kiertäviä huhuja ja valheita sekä neuvoo, kuinka huijauksia voi tunnistaa.

Vehkoo muistuttaa, että journalistisen tiedonvälityksen täytyy perustua faktoihin, koska ihmiset tekevät valintoja tiedonvälityksen perusteella esimerkiksi äänestäessään.

Siksi, kuulipa toimittaja kuinka herkullisia huhuja tahansa, hänen täytyy varmistua näiden todenperäisyydestä ennen julkaisua. Lähteiden kriittinen arviointi ja faktojen tarkistaminen ovat lukijalleen vastuussa olevan journalistin tärkeimpiä tehtäviä.

Miten luotettavaa tietoa sitten voi löytää? "Taustat pitää tarkistaa aiheessa kuin aiheessa", Vehkoo neuvoo.

Kiireessäkin on pidettävä huolta, että ainakin nimet, paikat ja aikamääreet täsmäävät. Näiden lisäksi taustoja tarkistaessa on hyvä ainakin ottaa selvää, mitä aiheesta on aiemmin kirjoitettu, ja täsmääkö uusi tieto vanhaan. Jos ei, mistä se johtuu?

Henkilölähteen, eli tietoa kertoneen ihmisen, luotettavuuden arvioinnin voi aloittaa selvittämällä, mitä ihminen on aiemmin

tehnyt ja millaisia asioita sanonut missäkin. Asiantuntijana esiintyvän lähteen kohdalla Vehkoo neuvoo tarkistamaan, onko ihminen oikeasti tunnettu aihepiirin tiimoilta ja millaisissa yhteyksissä hän on julkaissut tutkimustensa tuloksia.

Myös lähteen motiivit kannattaa pyrkiä selvittämään. Kertooko esimerkiksi yrittäjä kilpailijastaan kielteisiä asioita siksi, että saisi itse lisää asiakkaita?

Toisinaan on syytä kertoa myös vahvistamattomia tietoja tai epäilyjä. Vehkoo muistuttaa, että tällöin täytyy kertoa selkeästi, mitkä asiat ovat varmoja ja mitkä eivät. Näin lukija voi itse arvioida tietoja. Tiedon alkuperä täytyy selvittää aina, vaikka lähde olisi esimerkiksi tunnettu sanomalehti.

"Journalistin ohjeista kaikista eniten rikotaan sitä, että tiedot pitää tarkistaa myös silloin, kun ne on jo julkaistu jossain. Usein isotkin virheet saattavat levitä laajalle, jos yksi tekee virheen ja muut toistavat virhettä", Vehkoo sanoo.

Esimerkiksi keväällä 2015 useat mediat uutisoivat, että tuoreen tutkimuksen mukaan suklaa-annoksella on laihduttava vaikutus. Myöhemmin koko tutkimus paljastui huijaukseksi.

Tämä on ongelma myös siksi, että niin sanotut *valemediat* osaavat matkia uutissivustojen ilmaisua hyvin. Huijaus voi äkkiseltään näyttää oikealta uutiselta.

Vehkoo neuvookin ottamaan aina selville, kuka on julkaisun takana ja onko kyseessä oikea uutisorganisaatio. Sivustolta voi etsiä päätoimittajan nimeä ja toimituksen yhteystietoja. Lisäksi huomiota voi kiinnittää esimerkiksi sivun kielenkäyttöön ja juttujen aiheisiin.

Nopeassakin uutistilanteessa on syytä pyrkiä vahvistamaan tiedot toisesta lähteestä. Hyvä nyrkkisääntö on, että mitä vakavampia syytökset ovat, sitä olennaisempaa on saada tiedoille varmistus myös muualta.

Journalistisen tiedonvälityksen täytyy perustua faktoihin, koska ihmiset tekevät valintoja tiedonvälityksen perusteella esimerkiksi äänestäessään.

Toimittajan ja haastateltavan oikeudet

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen

Li Anderssonin mielestä toimittajat kunnioittavat hyvin haastateltavan oikeuksia. Silti hän ei aina tunnista itseään jutuista.

Vasemmistoliiton puheenjohtajaa, kansanedustaja **Li Anderssonia** haastatellaan mediaan paljon. Valmiista jutuista hän tunnistaa itsensä vaihtelevasti.

Hän on antanut haastatteluja erityisesti poliittisista aiheista ja näkemyksistään. Anderssonin mielestä jutuista huomaa, onko toimittaja itse kiinnostunut politiikasta.

“Yleensä tunnistan itseni paremmin, kun toimittaja on joku, joka ymmärtää, mitä olen hakenut tietyillä argumenteilla tai lausunoilla.”

Journalistinen juttu on aina jossain määrin toimittajan tulkintaa. Toimittaja voi esimerkiksi kuvailla jutussa, millainen haastateltava hänen mielestään on tai mitä haastateltava tekee. Toimittaja valitsee, mitä asioita haastattelusta nostaa juttuun – ja näin pitääkin olla, koska *Journalistin ohjeiden* eli media-alan eettisen ohjeistuksen mukaan journalistista päätösvaltaa ei saa luovuttaa toimituksen ulkopuolelle.

Kuvailua on usein erityisesti henkilöjuutissa, joissa pyritään rakentamaan kokonaiskuvaa ihmisestä eikä puhuta pelkästään esimerkiksi tietystä poliittisesta aiheesta. Henkilöjutut antavat Anderssonin mielestä yleensä tunnistettavan kuvan hänestä, vaikka juttujen toteutukset vaihtelevat.

Kerran toimittaja kirjoitti pitkän haastattelun jälkeen jutun, jossa suorat lainaukset Anderssonin puheesta noudattivat hyvin täsmällisesti tämän puhetapaa. Monesti toimittajat muuttavat haastateltavien lausahduksia yleiskielisiksi, mutta kyseiseen juttuun tuli paljon englanninkielisiä sanoja ja puhekielisiä ilmaisuja.

“Silloin ajattelin, että tämä on aika hyvä ja realistinen kuva siitä, minkälainen minä olen ja miten puhun. Toisaalta juttu ei vastannut ehkä ihan sitä kuvaa, jonka haluaisin itsestäni ammatillisessa mielessä antaa.”

Toimittajan ei tarvitse välittää siitä, millaisen kuvan haastateltava haluaa itsestään rakentaa, mutta haastateltavan oikeuksia pitää kunnioittaa. Journalistin ohjeiden mukaan haastateltavalla on oikeus saada ennakolta tietää, millaisessa asiayhteydessä ja missä välineissä hänen sanomisiaan julkaistaan vai onko haastattelu tarkoitettu vain toimittajalle taustatiedoksi.

Haastateltavalla on myös oikeus tarkistaa ennen julkaisua omat lausumansa, jos julkaisuakataulu sallii sen. Koska toimittajalla on velvollisuus pitäytyä totuudessa, haastateltavan osoittamat virheet pitää korjata. Haastateltava ei saa kieltää lausumiensa julkaisua, elleivät olosuhteet ole muuttuneet olennaisesti.

Toimittajan ei tarvitse välittää siitä, millaisen kuvan haastateltava haluaa itsestään rakentaa, mutta haastateltavan oikeuksia pitää kunnioittaa.

Andersson kokee, että toimittajat noudattavat näitä ohjeita hyvin. Silti lopputulos ei aina ole hänestä ollut rehellinen.

Hän kertoo tapauksesta, jossa toimittaja käytti hänen sanomisiaan jutussa, mutta vaihtoi asioiden järjestystä. Anderssonin mielestä juttu välitti todellista radikaalimman kuvan hänen ajatuksistaan. Andersson sai nähdä omat lausumansa ja teki korjausehdotuksia, mutta toimittaja piti kiinni kannastaan.

“Sain hyvin pieniä muutoksia juttuun. ”Jälkikäteen Andersson korjaili jutussa kerrottuja asioita julkisuudessa.

Kuvakin voi valehdella

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen

Kuvasta saa valheellisen niin jälkikäteen käsittelemällä kuin kuvaushetken valinnoilla, mutta kuvajournalistin tulee pyrkiä aina totuuteen. Taiteessa ja mainonnassa vapauksia on enemmän.

Kuvittele, että näet kuvan, jossa ihminen katsoo suoraan kohti ja näyttää keskisormea. Mitä ajattelet? Kuvattava on hermostunut kuvaajalle jostain, eikö vain?

Tai sitten kuvattava on laskenut kolmeen. Ykkösellä nousi peukalo, kakkosella pelkkä etusormi, kolmosella pelkkä keskisormi.

“Olisin antanut aivan väärän käsityksen siitä tilanteesta”, sanoo tällaisen kuvan ottanut kuvajournalisti ja multimediakouluttaja **Kari Kuukka**. Kuvaa ei kuitenkaan koskaan julkaistu.

Kuukan mielestä kuvajournalistin tehtävä on hyvin yksiselitteinen: yrittää antaa mahdollisimman hyvä ja rehellinen kuva tilanteesta, jota on kuvaamassa. Jos keskisormi ei ole noussut pystyyn solvaustarkoituksessa, niin kuin eletty yleensä tulkitaan, kuva keskisormesta johtaa harhaan.

“Toki kuvissa saa olla omaa persoonaa ja näkemystä, mutta näkemys ei saa olla totuudenvastainen.”

Kuvaaja joutuu tekemään paljon valintoja kuvaushetkellä. Kuukka kertoo toisen esimerkin eräästä kuvausmatkasta ulkomaille. Ennakotiedon mukaan kohteessa oli mielenosoituksia, todellisuudessa mieltä osoitti viisi ihmistä.

Piti tehdä valinta, kuvatako koko tori, jossa näkyy viisi ihmistä, vai rajatako lähikuva viiteen ihmiseen. Kuva koko torista olisi totuudenmu-

kainen. Viiteen ihmiseen rajattu kuva antaisi helposti ymmärtää, että mielenosoittajia olisi enemmän. Ei siis tarvitse edes käsitellä kuvaa, jotta kuvalla pystyy valehtelemaan.

Hyvää journalistista tapaa määrittää media-alan sisäinen ohjeistus, *Journalistin ohjeet*. Niissä sanotaan muun muassa, että journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen ja että kuvaa ei saa käyttää harhaanjohtavasti.

Mitä journalistiselle kuvalle sitten saa tehdä jälkikäteen? Kuukan mukaan hyvin vähän: Voi laittaa sävyt ja kontrastit kohdilleen. Mitään ei saa lisätä tai poistaa, paitsi kameran kennossa olleet roskat, jotka näkyvät kuvassa. Kuvaa voi rajata, mutta niin, että kuvasta ei jää pois mitään olennaista.

Kuukka täsmentää, että puhuu nimenomaan journalismista ja erityisesti *dokumentaarisesta* eli tositahtumia tallentavasta valokuvauksesta. Esimerkiksi taiteessa ja mainonnassa vapauksia on enemmän.

“Ongelma on se, että ihmiset eivät tajua, että näissä on ero.”

Joskus myös journalismissa rakennetaan kuvia. Kuukasta se pitää tehdä niin, että kaikki ymmärtävät heti kuvan olevan rakennettu. Hän mainitsee esimerkkinä tekemänsä kuvan, jossa yhdisti yhteen kuvaan viiden suomalaisen

ja viiden itävaltalaisen mäkihyppääjän hypyt. Tällainen rakennettu kuva havainnollisti, kuinka eritasoisia kahden maan joukkueen hypyt ovat.

“Kukaan ei luule, että kymmenen ihmistä on hypännyt samaan aikaan mäkihyppytornista.”

Katsojan on usein vaikea arvioida kuvan aitoutta teknisesti. Kuukan mielestä ei ole järkevää, että katsoja joutuu epäilemään jokaista kuvaa. Maalaisjärkeä voi kuitenkin käyttää. Esimerkiksi jos vain yhdellä taholla on dramaattinen kuva isosta tapahtumasta, on syytä kyseenalaistaa, miksi muilla ei ole samankaltaista kuvaa.

Kuvajournalistin tehtävä on hyvin yksiselitteinen: yrittää antaa mahdollisimman hyvä ja rehellinen kuva tilanteesta, jota on kuvaamassa.

Yksikään kuva ei saa mennä lehteen vahingossa

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen

Poikkeuksellisen kuvan julkaisua harkitaan Helsingin Sanomissa tarkkaan, kertoo päätoimittaja Antero Mukka.

Kuvassa nainen puhuu puhelimeen käsi verestä punaisena. Toinen nainen tuijottaa kameraan vaatteet repeytyneenä ja selvästi järkyttyneenä. Häneltä näkyvät rintaliivit, samoin paljasta vatsaa. Kaikkea peittää pölykerros.

Kuva on otettu maaliskuussa 2016, hetki Brysselin lentokentän terrori-iskun jälkeen, ja lukuisat lehdet ympäri maailmaa julkaisivat sen. Mutta onko tällaisen kuvan julkaiseminen eettisesti oikein?

Poikkeuksellisissa tapauksissa ei ole yhtä oikeaa vastausta, sanoo Helsingin Sanomien päätoimittaja Antero Mukka. Helsingin Sanomat päätyi julkaisemaan kuvan.

“Me painotimme sitä Journalistin ohjetta, että lukijalla on oikeus tietää.”

Kuva olisi voitu jättää julkaisematta, jos toimituksessa olisi päätetty painottaa toisin.

Mukka kertoo, että Helsingin Sanomien toimituksessa harkittiin tarkoin, onko hyväksyttävää julkaista kuvaa, joka saattaa järkyttää lukijoita ja jossa kuvattavat ovat järkyttyneitä ja loukkaantuneita. Kuva julkaistiin, koska se näytti, millaisia seurauksia terrori-iskuilla oli tavallisille ihmisille.

Mukka muistuttaa, että vastuuta ei voi koskaan luovuttaa toimituksen ulkopuolelle. Esimerkiksi kuva Brysselin terrori-iskun uhreista on kansainvälisen kuvatoimiston, mutta silti suomalaisen julkaisun pitää harkita kuvan julkaisemista itse, suomalaisessa kontekstissa.

“Olennaista on, että yksikään kuva ei mene vahingossa lehteen, vaan kuvan julkaiseminen on aina aktiivinen päätös. Se jättää jälkikäteen puntaroimiselle vähemmän tarvetta”, Mukka sanoo.

Kun Helsingin Sanomat julkaisi kiistanalaisen kuvan Brysselin terrori-iskun uhreista, siitä tehtiin kantelu Julkisen sanan neuvostoon. JSN katsoi, että lehti oli toiminut hyväksytysti.

Kuvaa paljon, julkaise harkitusti

TEKSTI Mari Uusivirta

12 vuotta työkseen valokuvanneen Sami Kilpiön laukaisinsormi on herkkä, mutta kuvien julkaisua hän harkitsee tarkkaan.

“On yksi asia kuvata ja toinen julkaista kuva”, valokuvaaja Sami Kilpiö sanoo. Journalistin ohjeiden mukaan kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa. Julkaisupäätökseen vaikuttaa muun muassa kuvan sisältö ja se, millaisessa yhteydessä kuva julkaistaan. Ihmisestä ei saisi julkaista tunnistettavaa kuvaa, jos kuvan sisältö tai julkaisuyhteys on loukkaava.

Kun Kilpiö pohtii kuvan loukkaavuutta, hän ajattelee itsensä kuvattavan asemaan. Jos hän ei itse haluaisi tulla näytenä kuvatussa tilanteessa, ei hänen mielestään kuvaa kannata julkaista.

Loukkaavastakin tilanteesta napatun ruudun voi julkaista, jos sillä on yhteiskunnallista merkitystä. Tällainen tapaus voisi olla esimerkiksi kansanedustajan sopimaton käyttäytyminen julkisella paikalla, koska julkisuuden henkilöiden yksityisyyden suoja on alempi kuin tavallisilla kansalaisilla.

Toisinaan joku julkisella paikalla kuvattu saattaa pyytää Kilpiöltä, että hänestä otetut kuvat poistetaan tai että niitä ei julkaista. Yleensä Kilpiö suostuu pyyntöön.

“Minulle ei ole vielä sattunut sellaista tapausta, jossa kuva olisi ollut niin merkittävä, että en olisi voinut jättää sitä käyttämättä”, Kilpiö sanoo.

Toimittajan on tärkeää olla tasapuolinen

TEKSTI Anna-Sofia Nieminen

Objektiivisuuteen pyrkivä toimittaja kuuntelee molempia osapuolia, mutta ei välttämättä anna heille yhtä paljon tilaa jutussa.

Voiko toimittaja olla objektiivinen? - kysymys nousee vähän väliä esiin media-alalla.

“Ei täysin koskaan”, sanoo kymmenisen vuotta toimittajan työtä tehnyt **Juha Vainio**, joka työskentelee parhaillaan *Ilkan* ja *Pohjalaisen* verkkotoimituksen esimiehenä.

“Objektiivisuuteen pyrkiminen on journalismissa ja etenkin uutistytössä tavoiteltava asia, mutta sen saavuttaminen on minun käsittääkseni mahdotonta.”

Vainio kuvailee objektiivisuuden olevan riippumattomuutta henkilökohtaisista näkemyksistä ja asenteista. Toimittajan pitäisi siis pyrkiä tekemään juttuja siten, että henkilökohdalliset näkemykset eivät vaikuta tekemiseen.

Käytännössä tämä on mahdotonta, koska juttua tehdessä täytyy jatkuvasti tehdä valintoja. Esimerkiksi uutisessa kerrotaan yleensä olennaisin asia heti alussa.

Tein jutun, jossa toin kaikki faktat pöytään. Kirjoitin asian auki kiihkottomasti, enkä ottanut siihen itse kantaa. Annoin lukijoiden itse päättää, mitä mieltä he ovat asiasta.

Mutta mikä on kenenkin mielestä olennaista? Vainion mielestä tärkeintä onkin, että juttu on totta.

“Jokainen toimittaja tekee sitten itsenäisiä valintoja siitä, mitä jutussa on painotettu.”

Vainio kirjoitti noin vuosi sitten jutun, jota tehdessä hän mietti paljon objektiivisuutta. Hän käsitteli siinä *Bemer*-nimisen yrityksen laitetta, jonka kerrotaan muun muassa vaikuttavan myönteisesti käyttäjän hyvinvointiin ja uneen.

Juttu sai alkunsa, kun eräs professori ilmaisi Vainiolle huolensa siitä, ettei laitteella ole oikeasti mitään vaikutuksia. Vainio lähti selvittämään, voisiko laite sittenkin toimia, kysyi Bemerin mielipidettä ja keräsi viiden asiantuntijan näkemykset asiasta.

Kaikki viisi asiantuntijaa olivat sitä mieltä, ettei laite nykytietämyksen mukaan voi toimia väitetyllä tavalla. Mikään tieteellinen tutkimustulos ei tukenut sitä.

“Tein jutun, jossa toin kaikki faktat pöytään. Kirjoitin asian auki kiihkottomasti, enkä ottanut siihen itse kantaa. Annoin lukijoiden itse päättää, mitä mieltä he ovat asiasta.”

Yksi keino objektiivisuuteen pyrkimisessä onkin se, että kuuntelee aina molempia osapuolia – niin kuin Vainio kuunteli Bemerä ja

asiantuntijoita. Se ei tarkoita, että osapuolten pitäisi välttämättä päästä tasapuolisesti ääneen lopullisessa jutussa.

Toimittajan pitää tehdä ensin itselleen selväksi, mikä käsiteltävässä asiassa on totta ja oleellista, ja päättää sen perusteella, mitä kirjoittaa juttuun.

Jos esimerkiksi toinen osapuoli on selkeästi väärässä, ei väärän tiedon levittäjälle tarvitse antaa tilaa jutussa.

“Voi tuoda esille, että joku on väittänyt näin, mutta pitää myös kertoa, että totuus ei ole tämä. Vaikka joku lääketieteen tutkija voi kertoa, että mikään tutkimustulos ei tue tätä väitettä”, Vainio sanoo.

Tärkeää on myös erottaa tosiasiat ja mielipiteet toisistaan. Toimittaja voi kertoa omia mielipiteitään esimerkiksi kolumneissa, joiden on tarkoituskin ottaa kantaa.

Vaikka toimittajan on pyrittävä objektiivisuuteen, Vainion mukaan toimittaja voi painottaa jutuissaan joitakin yleisesti hyväksyttyjä arvoja.

Esimerkiksi ihmisoikeuksille ja sananvapaudelle on suotavaa antaa enemmän näkyvyyttä kuin demokratian vastustamiselle tai rasismille.

Kymmenen poimintaa journalistin ohjeista

Median toimintaa ohjaavat journalistin ohjeet. Niissä on määritelty lakia tiukemmat eettiset periaatteet, joiden mukaan kaikki keskeiset tiedotusvälineet ovat sitoutuneet toimimaan. Ohjeiden noudattamista tulkitsee Julkisen sanan neuvosto.

1. Journalisti on ennen kaikkea vastuussa lukijoilleen – heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.
2. Journalistilla on velvollisuus torjua kaikenlainen painostus. Journalistista päätösvaltaa ei saa luovuttaa toimituksen ulkopuolelle.
3. Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen. Tiedot on aina tarkistettava mahdollisimman hyvin ja olennainen asiavirhe on korjattava.
4. Faktan tulee erottua selvästi mielipiteistä. Kuvaa ei saa käyttää harhaanjohtavasti.
5. Haastateltavalla on oikeus saada ennakolta tietää, millaisessa asiayhteydessä ja missä välineissä hänen sanomisaan julkaistaan. Haastateltavalle tulee antaa mahdollisuus tarkistaa omat lausumansa, jos julkaisuaikataulu sallii sen.
6. Erittäin kielteisen julkisuuden kohteelle tulee varata tilaisuus esittää näkemyksensä samassa yhteydessä. Jos tämä ei ole mahdollista, häntä tulee kuulla jälkikäteen.
7. Luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyys tulee pitää salassa.

8. Yksityiselämään kuuluvia erityisen arkaluonteisia seikkoja saa julkaista vain, jos niihin on asianomaisten suostumus tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä.

9. Sairaus- ja kuolemantapauksissa sekä onnettomuuksissa on noudatettava hienotunteisuutta.

10. Julkisella paikalla on oikeus kuvata ilman asianomaisten suostumusta, mutta aineistoa julkaistaessa on otettava huomioon yksityiselämän suoja.

Löydät ohjeet kokonaisuudessaan osoitteesta www.jsn.fi

Lisätietoa lähdekritiikistä

Johanna Vehkoon *Valheenpaljastaja*-blogi
www.yle.fi/aihe/kategoria/oppiminen/valheenpaljastaja

Heikki Kuutin kirja *Todenmukainen journalismi* (Grano 2015)

Suomalainen faktantarkistussivusto *Faktabaari*
www.faktabaari.fi

Englanninkielinen *First Draft News* -sivusto, oppaita ja ohjeita lähtekritiikkiin
www.firstdraftnews.com

Kansainvälisiä faktantarkistussivustoja
Snopes www.snopes.com ja *Politifact* www.politifact.com

..... Pohdi

Toimittaja Johanna Vehkoon mukaan faktojen tarkistaminen ja lähteiden kriittinen arviointi ovat journalistin tärkeimmät tehtävät. Miksi tarkkuus faktoissa on niin tärkeää? Miten sinä arvioit erilaisten tekstien uskottavuutta? Oletko itse vahingossa jakanut tai uskonut valeuutisen?

Toimittaja Juha Vainion mukaan on tärkeää osata erottaa tosiasia ja mielipide toisistaan. Onnistuuko se sinulta? Onko mielestäsi tarpeellista, että uutiset ovat tasapuolisia? Voiko kukaan olla täysin objektiivinen?

Kansanedustaja Li Andersson on korjaillut hänestä lehti-jutuissa kerrottuja asioita jälkikäteen julkisuudessa. Täytyykö toimittajan kunnioittaa haastateltavansa julkisuuskuva? Miten paljon itse olisit valmis paljastamaan omasta elämästäsi julkisuudessa?

Kari Kuukan mielestä katsojan ei pitäisi joutua epäilemään jokaista näkemäänsä kuvaa. Muistatko epäilleesi, että jokin kuva on lavastettu? Milloin kuva voi antaa tilanteesta väärän kuvan? Millaisia pelisääntöjä kuvaamiseen ja julkaisemiseen mielestäsi tarvittaisiin?

..... Keskustele ja kokeile nuorten kanssa

1. HAKUSANOJEN TAKANA

Etsikää netistä tietoa samoilla hakusanoilla eri sivustoilta. Vertaillkaa hakutuloksianne. Löydätkö tiedon siitä, kuka sivuja ylläpitää? Miksi juuri tämä tieto on julkaistu tällä sivulla?

Hakusanoja

Kuvauslupa, ohjeita kuvaajalle, journalistin ohjeet, sananvapaus lähdesuoja, faktantarkistus, valemedia, medialukutaito

2. KAKSI HENKILÖÄ

Tee paristasi kaksi täysin erilaista lyhyttä henkilöjuttua. Mieti, miten saat esiteltä ystäväsi kaksi kertaa siten, että hänestä muodostuu molemmilla kerroilla lukijalle erilainen mielikuva. Voit esitellä pari toisessa jutussa vaikka isosis-kona ja toisessa nuorena naisena, joka rakastaa laskettelua. Esitä molempia juttuja varten parillesi 2–5 valitsemaasi näkökulmaan liittyvää haastattelukysymystä ja kirjoita juttu vastausten pohjalta.

Ota molempiin juttuihin myös henkilökuvaa. Mieti kuvauspaikka, kuvan rajausta, valausta sekä parisi asento siten, että ne korostavat jutun näkökulmaa.

Esitelläkää lopuksi molemmat jutut koko ryhmälle. Pohtikaa yhdessä, onko jutuista jompikumpi todempi kuin toinen. Entä miltä haastateltavana oleminen tuntui?

3. ÄÄNESTETÄÄN

Tilan yksi seinä on ehdoton ei ja vastakkainen seinä on ehdottomasti kyllä. Aluksi kaikki menevät tilan keskelle eli neutraaliin tilaan. Väitteen esittämisen jälkeen jokainen etsii paikkansa kahden seinän väliä sen perusteella, mitä mieltä asiasta on.

Sananvapaus tarkoittaa sitä, että kaikki saavat sanoa, mitä haluavat.

Voin luottaa siihen, että uutiset ovat totta.

Lehtijutut eivät anna haastateltavista todenmukaista kuvaa.

En mieti sitä, millaisia kuvia julkaisen muista ihmisistä.

Minusta on julkaistu kuvia, joita en olisi toivonut julkisiksi.

Tunnistan valeuutisen.

On oikein, että onnettomuuksien uhreista julkaistaan kuvia.

Kansanedustajan hölmöilykuvia ei pidä julkaista.

Nuoret estradille #2

Rohkeutta ja vastuuta

Miltä oman tarinan kertominen julkisesti tuntuu? Miten julkais-taan luotettavasti ja vastuul-lisesti? Mitä eettisiä näkökoh-tia toimitukselliseen työhön liittyy?

Rohkeutta ja vastuuta -mate-riaali valottaa henkilöjuttujen

avulla julkaisemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja on suunnattu erityisesti nuorisotyöhön.

Julkisuuteen kannattaa suhtautua uteliaalla, rohkealla ja ko-keilevalla asenteella. Vastullisia mediataitoja voi harjoitella, eikä mokaaminen tarkoita maailman-oppia.

Materiaali on osa Tampe-reen yliopiston, Aikakausmedian ja Sanomalehtien Liiton kolmi-vuotista Nuoret estradille -yhteis-hanketta. Hanke pureutuu nuorten monilukutaitohaasteisiin, tutkii ja kehittää mediapedagogisia malleja mediakasvatukseen, sekä tuottaa ja julkaisee oppimateri-aalia nuorisotyöhön.

Oppimateriaali
verkossa

www.aikakausmedia.fi/nuoretstradille

www.sanomalehtiopetuksessa.fi/mediakasvatusmateriaaleja

AIKAKAUSMEDIA

Nuoret estradille #1

Nuoret estradille #1 Äänenavaus -materiaali tarjoaa konkreettisia välineitä kansalaiseksi kasvatta-miseen, monilukutaidon harjoitteluun ja itseilmaisun kehittämiseen. Oppimateriaali on ladattavissa verkossa.

